

MIÐVIKAN

Stasifongsul: Eitt nú

Vit skakast ofta um teir ræðuleikar, vit hoyra um úti í heimi. Men tað skal ikki farast so langt fyri at finna slíkar ræðuleikar

Óli Jákup saman við Jürgen Hedderich, vinmaðurin hjá pápanum, lurta hugsunarsamir eftir frásøgnum um, hvussu menniskju kunnu fara við hvørjum øðrum

Soleiðis sá ein vanligur klivi út í Stasifongslinum í Rostock. Sum tað sæst, so vóru korini ikki tey bestu. Á hvør sínum krakki skuldu báðir fangarnir sita á allan dagin, uttan so at teir sótu á gólvinum

Óli Jákup Jacobsen

Gjøgnum 40 ár hevði gamla DDR, eisini kallað Eysturtýskland, eina av heimsins 'bestu' og effektivastu fregnartænastum nakrantíð, Stasi. Prísurin var tó, at vanliga fólk í DDR livdi í einum støðugum ótta fyri at 'traðka við síðurnar av', og fangarnir í Stasi fongslum vórðu viðfarnir sum í ringastu miðöld. Tað ringasta av øllum er, at vit skulu bara góð 20 ár aftur í tíðina fyri at finna hesar ræðuleikar, og hetta gekk fyri seg bert tveir tímar við fergu frá Danmark.

Eg skuldi vera ein dag í Rostock í Eysturtýsklandi saman við pápa mínum, sum skuldi vitja ein gamlan vinmann og konu hansara. Uttan at kenna serliga nógv til Rostock, burtursæð frá at hann var ein av fremstu handilsbýunum í Hansatíðini fyri 500 árum síðani, so hevði man ikki nakra sera hugsan um býin. Hvørki av góðum ella ringum. Men eg bleiv klókari. Rostock vísti seg nevnliga at goyma uppá ein søgulig minni av teimum heilt ræðuligu, sum við kaldara hond hevur knúst mangt eitt menniskjalív, nevnliga Stasi.

Klokkan nærkaðist hálvgrum fyra hendan dagin. Eftir at hava sæð tað mesta av Rostock í tí sera góða veðrinum, var tíðin komin til

at síggja Stasifongslið. Spennin-urin øktist fyri hvørt fet móti hesum høga Stasibygningi, ið kundi síggjast frá hvørjum horni í býnum. Tað kendist heilt óveruligt at traðka inn um høvuðsdyrnar. Allar tær túsundavís mannasálir, ið eru blivnar knústar í hesum bygningi runnu gjøgnum tankarnar. Eg føldi, hvussu hárin á arminum reistu seg, og eitt kuldaskjokk fór gjøgnum kroppin. Tað er ikki ofta, at man

kemur so tætt at søgunnar ræðuleikum, at ein næstan kann taka í teir.

Frá allar fyrstu løtu merktist, at hetta ikki er eitt gott stað. Forgongin er høg og nakin. Fótafetini, sum vit ganga longur inn, ekkó á ímillum teir kaffigulu og køldu betongveggirnar, meðan tær beru perurnar skína sum nakrar blendandi lummalyktir. Tað er ikki av tilvild. Allur bygningurin hevði eittans

endamá, og var tað at niðurbóta og knúsa 'fíggingdarnar' hjá statinum sálarliga. Teir skuldu fáa eina kenslu av at vera frátíknir øll rættindi, og at tilveran fullkomiliga var í hondunum á vaktunum. Tey fjóruti árini, 1949-1989, Stasi virkaði, sótu umleið 200.000 fólk í einum av teimum yvir 200 stasifongslunum runt alt DDR. Tá landið einans taldi 17 miljónir íbúgv, so merkti tað, at umleið eitt heilt prosent av øllum íbúgvunum endaðu í leyvubølunum hjá Stasi. Hetta vildi svara til 500 í Føroyum.

Í fongsul fyri eina vittigheit

Stasibygningurin í Rostock var ein av teimum 16 høvuðsstøðunum í DDR. Hetta merkti, at teir 'vandamiklastu' fangarnir endaðu her. Á leið 4.800 kvinnur og menn sótu í fongslinum í Rostock. Tað var bert ein orsök at enda í klørnum á Stasi: Man var kritiskur móttvegis politisku skipanini á ein ella annan hátt. Fólk vórðu sett í fongsul fyri millum annað at 'ærumeiða flokkin ella statsleiðararnar', fyri 'samfelagsligt niðurbótandi virksemin', fyri at gera ella siga eina politiska vittigheit, fyri at royna at flýggja til Vesturtýskland og nógv annað. Við øðrum orðum var hetta alt fangar, sum ikki høvdu 'forbrotið' seg á annan hátt enn við at ikki vísa full-

an trúskap móti sosialismuni og statinum.

Sum eg gekk gjøgnum fongsulsgongina og kagaði inn í fongsulsklivarnar, ímyndaði eg mær lívið har fyri inn til góðum tjúgu árum síðan. Júst har, sum eg forvitin gekk aftur og fram, høvdu fangar og vaktir dagliga slitið sínar skógvar. Tað var heilt óveruligt. Ein kensla av vónloysi og ørkymlan rakti meg. Men knappliga vendist ørkymlan til hugtikni: Her høvdu sitið fólk, ið vildu gjalda ein óhugnaliga høgan prís og ofra sitt frælsi fyri at standa upp fyri rættvísi og fólkaræði. Mong av teimum eru hvørki almennar hetjur ella kend av heiminum, men fruktirnar av teirra stóðufesti og trúgv upp á tað góða kunnu vit njóta í dag. Tað kann mannaættin nú vera takksom fyri.

Endamálið at knúsa andan

Møguleiki var hjá okkum at fara inn í klivarnar og síggja, hvussu fangarnir livdu. Eitt lítið rúm sum eitt kollegiikamar í Keypmannahavn til stóddar. Kanska eitt sindur minni. Klivin var ikki sum í einum vanligum fongslum við glugga út til gongina. Nei, klivin var eitt fullkomiliga afturlatið rúm við eini tjúkkari og massivari jarnhurð við eini lítla matsprekku. Ikki hevði klivin nógv at bjóða: tvær sengur,

Isolationsklivi í myrkakjallaranum. Her koyrdi Stasi tey 'ringastu' brotsfólkini fyri at knekka tey. Teir bølamyрку klivarnir elvdu til, at fangarnir mistu skilið fyri, um tað var nátt ella dagur. Um tey ikki gekk so væl at knekka fangarnar, so kundi Stasi finna uppá at fylla rúmið einar fimm cm við vatni og lata fangarnar vera inni har í tvær vikur.